

S šířením osvícenství a pod vlivem obdivu k antice narůstala v druhé polovině 18. století úcta k lidskému individu. Z lidí vysoké inteligence, talentu a vzdělání vznikala respektovaná aristokracie ducha, u níž už přestal hrát sociální původ rozhodující roli. Prosazovalo se přesvědčení, že úctu nezaslouží jen vynikající dílo, ale i jeho tvůrce. Před postupným zapomněním a anonymitou měla tyto jedince uchránit cílevědomě uschovávaná vzpomínka na jejich životní osudy, vlastnosti, zvyky a chování, a dokonce i památka na jejich fyzický vzhled.

Naši učenci psali na žádost Královské české společnosti nauk povinné podklady ke svým životopisům, začala se vydávat první alba s podobiznami „našich výtečníků“. Stále oblíbenější portrét už nebyl určen jen pro vzpomínku či reprezentaci, ale získal i funkci společenského ocenění. Zdařilá podobizna, rozmnožená grafickými reprodukcemi, se mohla stát působivou vizitkou, jež nejenže šířila slávu portrétované osobnosti ve světě, ale současně upozorňovala i na její dílo.

První veřejně šířenou podobiznou Dobrovského, vzniklou za jeho života, byla mědirytina (kombinace tečkovaného leptu s rytým textem) použitá jako frontispis v knížce básní vltavotýnského rodáka Antonína Jaroslava Puchmajera (1769 – 1820). Almanach vyšel na jaře roku 1795 jako *Sebrání básní a zpěvů vydané od Antonína Puchmajera. S vyobrazením P. Jozeffa Dobrovského, Svazek první, Praha 1795*. Jde o poprsí v medailonu připomínajícím úpravou i velikostí tehdejší miniatuře (v. 94mm, š. 71mm), s rytým textem dole „Jozef Dobrowský / narozen roku 1753, dne 17. Srpna“. V knize je list oříznutý na rozměr 157 x 91mm. Prodávaly se i samostatně, větší listy se znatelným celým otiskem měděné plotny (156 x 100mm), jsou např. ve sbírce Národního muzea či v obrazárně Královské kanonie premonstrátů na Strahově. Překvapivý jev, že v básnické sbírce nenajdeme u titulu portrét autora (event. mecenáše, který by její vydání uhradil), ale podobiznu J. Dobrovského, vysvětluje skromně Antonín Jaroslav Puchmajer v předmluvě datované 10. dubna 1795 tím, že chtěl vzdát hold svému obětavému rádci a vzoru. Sbírkou vydal vlastním nákladem, takže se můžeme domnívat, že objednal a zaplatil i práci portrétisty.

Tuto první oficiální podobiznu Dobrovského nakreslil a v leptu provedl pražský mědirytec Jan Berka (1759 – 1838), jak zaznamenal v signatuře pod medailonem (*Io. Berka del. et sc.*). Nebyl to příliš skvělý umělec, a ve své mědirytině nepřekročil suchou popisnost vnějšku. Dvačtyřicetiletý Dobrovský v té době již pátým rokem penzionovaný emeritní rektor generálního semináře v Hradisku u Olomouce, nyní opět svobodný badatel, je tu zachycen jen pár měsíců před tím, než byl poprvé silně postižen duševní chorobou. Na sezení s portrétistou se oblékl podle módy, jako aristokrat, do jednořadového kabátu a vesty, jeho bílý límeček je obeprnut černou vázankou (nikoli kolárkem, jak soudili starší badatelé), pod ním je načechrané krajkové fiší. Nemá paruku, ale vlastní vlasy, vlnité a dlouhé až na límec, sčesané dozadu. Oproti miniatuře od neznámého autora (zhotovené před r. 1790), která byla objevena jako drobné privatissimum r. 1954 v majetku potomků Dobrovského nevlastní sestry Anny Kalousové žijících v Kroměříži, zde Dobrovskému přibýly módní licousy, ale charakteristické fyziognomické znaky se shodují.

Za života J. Dobrovského vzniklo nejméně deset jeho autentických podobizen, jež lze považovat za jakési ikonografické prototypy. Některé měly jen marginální význam a nenašly větší ohlas. Naproti tomu naprosto bezkonkurenčním se pak stal jeho skvělý portrét od Františka Tkadlíka (malíře zvolil Dobrovský nejspíše na doporučení svých přátel – hraběte Jana Rudolfa Černína či jeho syna Evžena) z roku 1820, reprodukováný nádhernou mědirytinou, kterou r. 1822 zhotovil ve Vídni žijící Tomasso Benedetti (1796 – 1863).

Z referátu autora, in *Josef Dobrovský. Fundator studiorum slavivorum. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference v Praze 10. – 13. 6. 2003. Vydal Slovanský ústav AV ČR, Praha 2004*

Ilustrace: Portrét J. Dobrovského, mědirytina, kreslil a ryl Jan Berka, Praha 1795. Národní muzeum Praha, foto Jan Rendek.